

LISBETH H. TORFING

Om navne og *nauþr*

En undersøgelse af betydning og ordklasse for en gruppe genstandsbetegnelser i norrøn litteratur

Denne artikel behandler en gruppe af genstande i norrøn litteratur, som har faste betegnelser dannet på en bestemt måde: De er sammensat af et forled, som på en eller anden måde refererer til en tidligere ejer af genstanden, samt ordet *nauþr* som sidsteled, fx *Háreksnauþr*. Artiklen vil for det første klarlægge betydningen af *nauþr* i sådanne betegnelser og for det andet vurdere deres navnemæssige status. Det vil blive påvist, at ordet *nauþr*, som normalt henviser til personer, i denne sammenhæng har en meget specifik social og kulturel betydning, som kan parafraseres som 'ting, der står for forhold'. Det vil yderligere blive konkluderet, at der er tale om egentlige navne. Disse konklusioner er væsentlige for synet på denne genstandsgruppes status i norrøn kultur og for forståelsen af betydningsfladen for ordet *nauþr* samt for brugen af navne i norrønt. Desuden giver de indsigt i, hvordan udfoldelsen af sociale strukturer kan lejes i sproget.

Torfin, L. H., PhD Fellow, Department of Scandinavian Studies and Experience Economy, Aarhus University. "Concerning names and *nauþr*. An examination of meaning and word class for a group of artefact designations in Old Norse literature". *ANF* 130 (2015), pp. 33–56.

Abstract: The Old Norse word *nauþr* (cf. *Háreksnauþr*), when used in compounds as designation for artefacts, is generally translated *gift*. This seems to be based primarily on *konungsnauþr*, found mainly in the *íslendingasögur* and *konungasögur*. However, when the *fornaldarsögur* are examined, a quite consistent pattern is found, where male original owners are killed and the artefact taken as booty while females give it as a gift. This makes it improbable that the meaning is specifically 'gift'. Through an analysis of *nauþr* and related words based on Lakoff (1987), it is concluded that the meaning is instead that of 'object representing relationship'. The English word closest to this meaning is judged to be *trophy*. Based on Van Langendonck (2007), Anderson (2007) and contextual evidence, it is concluded that these designations are proper names and were probably also regarded as such in Old Norse culture. These names, through their combination of a word primarily associated with humans and a prefix that follows certain patterns, carry much culturally inherent meaning, individually and collectively.

Keywords: proper names, *nauþr*, *konungsnauþr*, gift, named artefacts, named objects, forn-aldarsögur.

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v130i.27705>

Først gives en oversigt over forskellige ordbøgers definitioner af ordet *nau-tr* samt en drøftelse af implikationerne af deres ligheder og forskelle, særligt med henblik på genstande. Dernæst følger en undersøgelse af genstandenes funktion i den tekstlige kontekst i en enkelt genre, fornaldersagaerne. Særligt relationen mellem den oprindelige ejers køn og overdragelsesformen vil blive diskuteret. Herefter vil de forskellige betydninger af ordet *nau-tr* blive afklaret og systematiseret ved en grundig gennemgang af brugen af dette og beslægtede substantiver og verber. Baseret på den udledte betydning af ordet *nau-tr* om genstande vil navne-status for de faste betegnelser herefter blive analyseret, efterfulgt af en kort afrunding.

Ordbogsdefinitioner

Ordbog over det norrøne prosasprog lister tre betydninger af ordet *nau-tr*: 1) ”*fælle, kammerat*”; 2) ”*giver (af kostbarhed/gave)*”; 3) ”*kostbarhed, værdifuld gave*”. Zoëga (2004) har samme opdeling, men en lidt bredere første betydning: 1) ”*partaker (with another person)*”, 2) ”*donor, giver*” 3) ”*gift (following the gen. of the person from whom it comes)*”. *Norrøn ordbok* (Heggstad et al. 1990) har også samme grundlæggende opdeling, men en anden betydningsrækkefølge og lidt anderledes definitioner: 1) ”*mann som hev ått eitk.*” 2) ”*lagsmann, felage*” 3) ”*gåva, eignelut*”. Baetke (2006) forener de forskellige muligheder i sin første og anden betydning, men holder sig til en snæver definition af den tredje: 1) ”*Genosse, Geselle, Teilhaber an etw.*” 2) ”*früherer Besitzer, Geber e. Gegenstandes*” 3) *Geschenk, Gabe von jmd.*” Cleasby & Vigfússon (1874) nøjes med to overordnede betydninger, 1) ”*a mate, fellow*” og 2) ”*a person from whom a gift is received, a donor, giver*”. Som underkategori for den anden af disse betydninger gives desuden ”*an object is called the nau-tr of the person from whom it comes, whether it be as a gift, or even as booty*”. Fritznar har også blot to, men de er anderledes, idet der laves en helt overordnet opdeling mellem betydningen ved reference til mennesker i 1) ”*Person som er delagtig med en i noget*” og ved reference til genstande med 2) ”*værdifuld Eiendom*”.

Der hersker således relativ enighed om, hvad betydningen af ordet *nau-tr* er, når det bruges om mennesker, om end der er forskel på, hvor specifikt det defineres. En *nau-tr* er i den bredeste betydning en ’meddel-tager’, mere specifikt en ’kammerat’ eller ’fælle’ på den ene side og en ’tidligere ejer’ eller mere snævert ’gavegiver’ på den anden. Relateret til

den sidste betydning er tilsyneladende brugen af *nautr* om genstande, men her er der mere uenighed mellem de forskellige ordbøger. Baetke (2006) og Zoëga (2004) har simpelthen 'gave', mens både *Ordbog over det norrøne prosasprog* og *Norrøn ordbok* (Heggstad et al. 1990) ud over 'gave' har en yderligere betydning. *Ordbog over det norrøne prosasprog* og Fritzner (1886–1896) lægger begge vægt på værdien af genstanden, mens *Norrøn ordbok* (Heggstad et al. 1990) har den bredeste definition, en helt uspecificeret 'ejendel', som også indgår i Fritzners (1886–1896) definition. Denne sidste betydning er kun en anelse snævrere end den helt simple 'genstand', da de fleste genstande ejes af nogen, særligt i narrative sammenhænge, hvor brugen af *nautr* om genstande primært forekommer. De snævrere definitioner 'gave' og 'kostbarhed' er baseret på væsensforskellige kriterier, idet 'gave' implicerer en social interaktion, mens 'kostbarhed' er baseret på en passiv tilskrivelse af fortrinsvis økonomisk værdi. Fritzners (1886–1896) brug af 'værdi' som kriterium kan forstås bredere end det rent monetære og fx inkludere social, emotionel eller praktisk værdi, men i så fald er det et meget uklart kriterium. Det står desuden ikke klart, om en *nautr* både skal være en kostbarhed og en gave, eller om det er nok at være en af delene, og hvad disse kategorier i så fald har til fælles. I lyset af denne uklarhed er det måske fornuftigt, at Cleasby & Vigfússon (1874) helt afholder sig fra en angivelse af betydning og i stedet beskriver, hvordan ordet konkret bruges. Samlet kan man dog sige, at både de specifikke definitioner, når *nautr* bruges om genstande, og de almene i sammenhæng med mennesker peger mod en betydning, som er forankret i sociale sammenhænge. Det er muligvis af denne årsag, at betydningen 'gave' indgår i de fleste ordbogsdefinitioner og er den foretrukne i oversættelser. Spørgsmålet er, om den kan forsvares i konkrete tekstlige eksempler.

Nautar fra kvinder og mænd – forskellige overdragelsesformer

Den mest udbredte og kendte version af en sammensat betegnelse med *nautr* er uden tvivl *konungsnautr*, som forekommer særligt ofte i islændingesagaerne og refererer til en række forskellige konger. I det enkelte tilfælde er det imidlertid klart, hvilken konge der sigtes til. Genstandene betegnet ved *konungsnautr* gives som gave, og det er sandsynligvis derfor, ordet *nautr* i denne sammenhæng stort set universelt oversættes som 'gave'. Rækken af tilfælde i islændingesagaerne, hvor en *NN-nautr* ikke

gives som gave, men opnås gennem voldelige midler, kan hermed kun betragtes som ironiske. Ironi i en sådan forbindelse er ikke i sig selv usandsynligt i norrøn litteratur, men billedet ændrer sig alligevel drastisk, når man i stedet for islændingesagaerne ser på betegnelsens brug og betydning i fornaldersagaerne (korpus er baseret på *Fornaldarsögur Norðurlanda* 1943–44).

For at opnå en bedre forståelse af, hvordan genstande, som betegnes med ordet *nautr*, konkret indgår i sociale sammenhænge, foretages her en systematisk gennemgang af overførselstype for alle eksempler i fornaldersagaerne. Der er i alt 25 forekomster af sådanne genstandsbetegnelser i dette korpus:

Betegnelse	Type	Op-rindelse	For-hold	Tekst(er)
álfkonnautr	fingerring	kvinde	gave	<i>Göngu-Hrólf's saga</i>
Andvaranautr	ring	mand	død	<i>Völsunga saga</i>
Atlanautr	spyd	mand	død	<i>Göngu-Hrólf's saga</i>
Brönunautr	brynje	kvinde	gave	<i>Hálfðanar saga Brönufóstra</i>
Buðlanautar	sværd	mand	død	<i>Ásmundar saga kappabana</i>
Friðþjófsnautr	ring	mand	gave	<i>Friðþjófs saga ins frækna</i>
Grímarsnautr	skib	mand	død	<i>Hrólf's saga Gautrekssonar</i>
Gusisnautar	pile	mand	død	<i>Ketils saga hængs, Gríms saga loðinkinna, Örvar-Odds saga</i>
Hálfðanarnautr	skib	mand	død	<i>Örvar-Odds saga</i>
Hálfðanarnautr	skib	mand	død	<i>Sörla þátrr eða Heðins saga ok Högna</i>
Háreksnautr	spyd	mand	død	<i>Þorsteins saga Víkingssonar</i>
Hornnefjunautr	spyd	kvinde	begge	<i>Sturlaug's saga starfsama</i>
Hreggviðarnautr	kampudstyr	mand	begge	<i>Göngu-Hrólf's saga</i>
Ingibjargarnautr	ring	kvinde	gave	<i>Friðþjófs saga ins frækna</i>
karlsnautr	hund	mand	gave	<i>Hálfðanar saga Eysteinsonar</i>
Kerlingarnautr	ring	kvinde	gave	<i>Egils saga einhenda ok Ásmundar berserkjabana</i>
Kollsnautr	skib	mand	død	<i>Hjálmþés saga ok Ölvis</i>
Möndulsnautr	bælte	mand	gave	<i>Göngu-Hrólf's saga</i>
Risanautr	sværd	mand	død	<i>Hrólf's saga Gautrekssonar</i>
Selsnautr	hund	mand	død	<i>Hálfðanar saga Eysteinsonar</i>
Sótanautr	skib	mand	død	<i>Örvar-Odds saga</i>
Tókanautr	skib	mand	død	<i>Hjálmþés saga ok Ölvis</i>
Úfanautr	skib	mand	død	<i>Þorsteins saga Víkingssonar</i>
Véfreyjunautr	sværd/sax	kvinde	gave	<i>Sturlaug's saga starfsama, Göngu-Hrólf's saga</i>
Véfreyjunautr	kapper	kvinde	gave	<i>Göngu-Hrólf's saga</i>

På baggrund af denne opgørelse kan nogle interessante konklusioner drages. Der er et helt klart mønster i fornaldersagaerne for overførslen af en genstand, som senere betegnes med *nautr*, fra den oprindelige ejer til den næste: Kvinder giver tingen som gave, mænd skal dræbes, for at man kan tage den som bytte. Mønsteret kan ikke umiddelbart overføres til andre tekstgrupper, hvor fx *konungsnautr* i konge- og islændingesagaer ikke lever op til det. Men i fornaldersagaerne er der kun meget få og altid på anden vis exceptionelle undtagelser fra denne regel. Der er syv tilfælde, hvor en genstand er opkaldt efter en kvindelig oprindelsesperson. Heraf sker de seks som ren gavegivning uden nogen form for komplikationer. Det drejer sig om fingerringen *álfkonunautr*, brynjen *Brönunautr*, ringen *Ingibjargarnautr*, ringen *Kerlingarnautr*, sværdet/saxen *Véfrejyunautr* og kapperne *Véfrejyunautr*.¹ I et enkelt tilfælde, spyddet *Hornnefjunautr*, bliver oprindelsespersonen Hornnefja også dræbt, men det er først efter at have givet spyddet som gave, så det er ikke en reel undtagelse fra reglen. For kvinderne er der således et helt fast mønster i fornaldersagaerne, der passer fint med, at *nautr* brugt i genstandsbetegnelser kunne betyde gave.

Det ser imidlertid meget anderledes ud, når man ser på overførslerne fra de mandlige oprindelsespersoner. Der er væsentligt flere, og det er derfor ikke overraskende, at billedet er lidt mere broget. Der er imidlertid også her et tydeligt mønster i og med, at der i tolv ud af samlet atten tilfælde er tale om et simpelt hændelsesforløb, hvor oprindelsespersonen dræbes, og genstanden tages som bytte. Det drejer sig om spyddet *Atlanautr*, skibet *Grímarsnautr*, pilene *Gusisnautar*, skibet *Hálfdanarnautr*, det andet skib *Hálfdanarnautr*, spyddet *Háreksnautr*, skibet *Kollsnautr*, sværdet *Risanautr*, hunden *Selsnautr*, skibet *Sótanautr*, skibet *Tókanautr* og skibet *Úfanautr*. I yderligere to tilfælde er der tale om en mindre variation, hvor oprindelsespersonen stadig bliver dræbt, men det er andre end den, der dræbte dem, der får genstandene. Det drejer sig om sværdene *Buðlanautar* og sværdet og rustningen *Hreggviðarnautr*. I disse fjorten tilfælde er der således tale om et voldeligt endeligt for oprindelsespersonen, hvorefter genstanden går videre til en anden. I tilfældet med *Hreggviðarnautr* er det ganske vist den allerede døde Hreggviðr, som kommer ud af sin gravhøj og giver udstyr som gave til helten. Men det

¹ Selvom der med *Véfrejyunautr* er tale om to kapper, betegnes de i sagaen som en enhed med brug af grammatisk ental. Det samme gør sig gældende for gruppen af genstande inkluderet i *Hreggviðarnautr*. For *Gusisnautar* og *Buðlanautar* gælder derimod, at de konsekvent betegnes med flertalsformen. Betegnelseres grammatiske tal følger således de respektive tekster.

sker på hans datters foranledning og for at redde hende. Samtidig tror drabsmanden, han har taget genstandene som bytte, idet Hreggviðrs datter har lavet en kopi. Således befinder hændelsen sig både i en mellemkategori mellem drab og gavegivning, og gavegivningsaspektet involverer en kvinde kraftigt. Lidt anderledes er det for ringen *Andvaranautr*, idet Andvari overlever overdragelsen. Den er imidlertid afledt af et drab og kan på ingen måde betegnes som en gave. Andvari fanges af Loki, som skal betale bod for sit drab på Otr. Loki tvinger Andvari til at skille sig af med sit guld med trusler om ellers at dræbe ham. Da Andvari som det sidste giver sin ring, forbander han den, således at den vil føre til død for alle som ejer den. Selvom Andvari overlever er overdragelsen således på flere andre måder stærkt knyttet til drab og død, men ikke til gavegivning.

Der er dog tre tilfælde, hvor en mandlig oprindelseperson faktisk giver genstanden som gave. Det drejer sig om ringen *Friðþjófsnautr*, hunden *karlsnautr* og bæltet *Möndulsnautr*. De er imidlertid temmelig atypiske overførsler, som næppe kan sættes som norm for betydningen af *nautr* i sammenhæng med genstande. Den ene er en gave fra en mand til en kvinde, hvor en tilsvarende gave går den anden vej (ringene *Friðþjófsnautr* og *Ingibjargarnautr*). Der er tale om et motiv med en romantisk udveksling af ringe, som er helt unikt inden for korpusset af fornaldersagaer. Desuden er dette det eneste eksempel på en genstand med *nautr*-betegnelse, hvor den oprindelige modtager er en kvinde. Samlet hører dette tilfælde derfor nok lige så meget til i kvindegruppen som mandgruppen. I tilfældet med *Möndulsnautr* er der tale om en helt anden form for exceptionelle omstændigheder. Genstanden er her et bælte, der bortgives som led i en skummel plan. Modtageren er en jarl, og da genstanden kort efter forsvinder, bliver jarlen vred og vil hænge ham, den bliver fundet hos. Det hele er arrangeret af den oprindelige ejer, Möndull, som vil hævne sig på ham, han har placeret bæltet ved. Det usædvanlige i, at en mand har givet en *nautr*-genstand som gave, bekræfter her normen, idet det viser sig at være temmelig suspekt. I det sidste tilfælde, *karlsnautr*, er det eneste usædvanlige, at gaven er en hund og således ikke en genstand i egentlig forstand. Andre normer kan være gældende, når det drejer sig om dyr, hvor betydningen af *nautr* kunne være relateret til brugen i forbindelse med mennesker og således skulle forstås som 'den gamle mands kammerat'. Dog er der en anden hund, *Selsnautr*, hvor ejeren dræbes på normal genstandsvis.

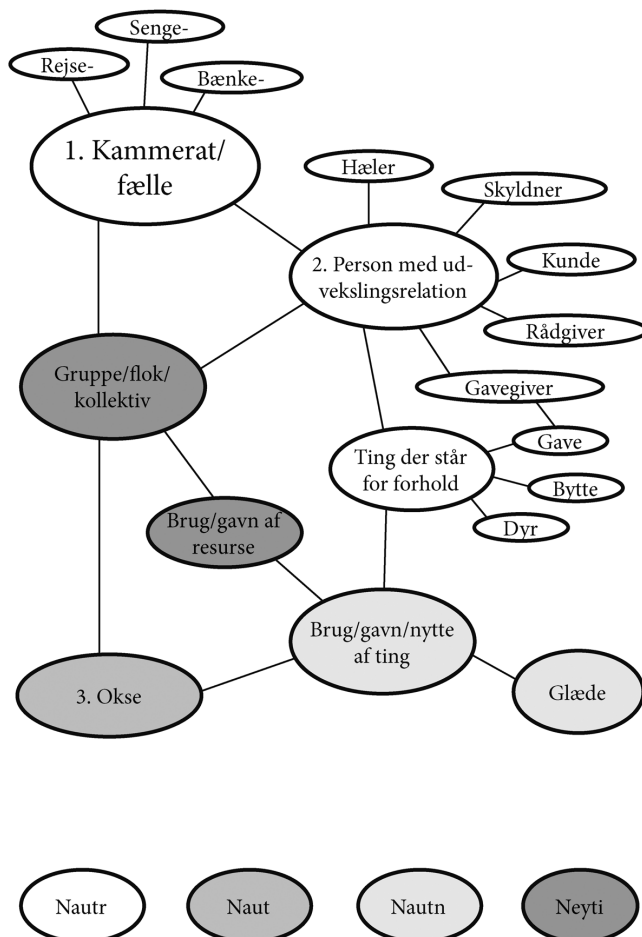
Samlet set er der ingen tvivl om, at kvinder og mænd spiller meget forskellige roller i videregivelsen af genstande med *nautr*-betegnelser i

fornaldersagaerne. Det er desuden i teksterne meget almindeligt, at genstandens videre oprindelse ikke beskrives. Det fortælles blot, at den besiddes af en given person. Herefter følger en kort eller længere beretning om dens overførsel til en anden person – oftest hovedpersonen – hvorefter den uden introduktion omtales som *NN-nautr*, dog ikke nødvendigvis konsekvent. Baseret på mønsteret i fornaldersagaerne, hvor tilfældene af gavegivning er i undertal og desuden tæt knyttet til biologisk køn, er det meget tvivlsomt, om ordet *nautr* brugt i genstandsbetegnelser generelt skal forstås som betydende 'gave'.

Betydningen af ordet *nautr*

Ordet *nautr* refererer primært til personer. Det kan derfor forekomme overraskende, at det sekundært også kan betegne genstande. I oversættelser er termen *gave* eller på engelsk *gift* udbredt, hvilket har delvis støtte i ordbøgerne, men dette er ofte ikke en passende oversættelse. Det neutrale *ejendom/ejendel*, som findes i de norske ordbøger, er et godt forsøg på at inkorporere hele spændvidden af mulige betydninger i et enkelt ord, men giver til gengæld et semantisk problem i sammensætningen. I den mest almindelige form '*NN(gen)-nautr*' får man med '*NNs-ejendel*' indtrykket af, at *NN* ejer den givne genstand, mens det reelt er karakteristisk for betegnelsen, at den først bruges, når genstanden skifter ejer. I atypiske tilfælde som *jarðhúsnautr* (*jordhus-nautr*) bliver det blot mere problematisk. I det hele taget er *ejendom* og *ejendel* for stationære begreber i betragtning af betegnelsens klare sammenhæng med dynamiske overførsler af meget forskellig art. I den forstand er *gave* mere passende, men holder situationsmæssigt, som flere ordbøger også bemærker, langt fra i alle tilfælde.

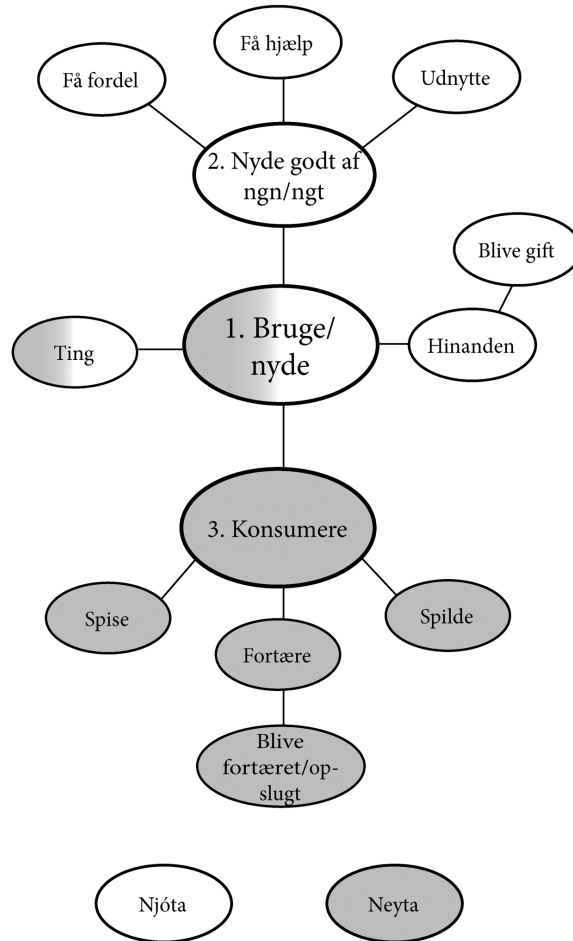
I bestræbelsen på at få en bedre forståelse af betydningen af ordet *nautr* brugt om genstande, dets kategoriale placering og associationer, er det oplysende at tage fat i en række beslægtede ord. Der er således en gruppe af substantiver – *nautr*, *nautn*, *naut*, *neyti* – samt to verber – *njóta*, *neyta* – som etymologisk, semantisk og/eller fonetisk ligger tæt på og i nogle tilfælde overlapper hinanden. En afklaring af deres indbyrdes forhold og den forståelse, der ligger bag, kan bidrage med en ramme for fortolkningen af ordet *nautr* brugt om genstande. Jeg har således lavet en model efter George Lakoffs (1987) forbillede, som viser betydningsområderne for de forskellige ord, deres forskydninger og indbyrdes forbindelser.

Figur 1.

Figur 1 viser en model for substantivgruppen, mens Figur 2 illustrerer verberne. Lakoffs undersøgelse af kategorier er baseret på en præmis om, at grupperinger altid er motiverede, men sjældent forudsigelige. Dette betyder, at det er betydningsfuldt, når ting placeres i samme kategori, men at der ikke er én logisk måde at gøre det på. Derfor udvikler forskellige sprog og kulturer vidt forskellige kategorier, og et andet sprogs kategorier kan forekomme dybt ulogiske. Sammenhængen kan imidlertid spores, hvis man i stedet for en fælles definition leder efter prototypen i en kategori. Prototypen er centrum i en radial model for udvidelse af betydningen. Der kan dannes kæder udad i flere led. Lakoff foreslår fire

Figur 2.

forskellige mekanismer, hvorigennem betydningen kan udvides: propositionelle modeller, billedskematiske modeller, metaforiske modeller, metonymiske modeller (Lakoff 1987: 113–114). Lakoffs egne modeller er baseret på et enkelt ord, som dog kan være en klassifikator (fx Lakoff 1987: 103) og således involvere meget brede betydninger. Argumentet for brugbarheden her er således, at ordene i denne tætbeslægtede gruppe må formodes at have en logisk sammenhæng, som er sammenlignelig med dem, der demonstreres af Lakoff for klassifikatorord. Separate modeller er imidlertid nødvendige for substantiver og verber, idet de i kraft af forskellige ordklasser har forskellige funktioner, og deres betydningsfelter

må ses som parallelle til, snarere end overlappende med, hinanden. Det må også bemærkes, at for substantivernes vedkommende er modellen omkring *nauþr* og beslægtede ord opbygget som et netværk og ikke radialt med et klart centrum, som det ses hos Lakoff. Dette skyldes for det første, at der ikke er et entydigt centrum, som alle ordene deler, eller et enkelt ord, som kan sættes som centrum for de andre. For det andet betyder det uforholdsmæssige fokus på substantivet *nauþr*, som udgør hovedinteressen her, at modellen skævvrides. Der er således et større felt af sammensætninger med *naut*, 'okse', som kunne tilføjes, men helt ignoreres her, idet deres betydning er perifer i forhold til problemstillingen. De individuelle ord beholder dog også her en grundlæggende, central betydning, som kan aflæses af modellen.

Modellerne er lavet ved gennemgang af ordbøgernes eksempler på brugen af ordene. For hovedordet *nauþr* gælder, at dets betydninger er gennemgået både, når ordet forekommer alene og i sammensætninger. Desuden er *Ordbog over det norrøne prosasprog*s ordliste brugt som bekræftelse, nuancering og udvidelse af eksempel materialet. En række sammensætninger, såsom *kaupnauþr*, *sessunauþr* og *þjófsnauþr* er medtaget som eksempler, men for disse specifikke underbetydningers vedkommende skal modellen ikke forstås som udtømmende. En række yderligere sammensætninger, som relaterer sig til hovedbetydningerne af substantivet *nauþr* (angivet ved 1. og 2. i Figur 1), er belagt i materialet og kunne lige såvel være repræsenteret her. Det kan også tænkes, at en underkategorisering af disse i forskellige betydningsområder er mulig, men det ligger uden for formålet her. Ordbøgernes angivelser af grundbetydninger og andre betydningsområder er stort set fulgt for alle ord, bortset fra *nauþr*. Jeg vil derfor ikke komme nærmere ind på inddelingen af disse, men nøjes med at argumentere for den fravigende inddeling af *nauþr* og de betydningsmæssige konsekvenser af den, samt gennemgå den generelle opbygning og brug af modellerne til en dybere forståelse af ordgruppens indre sammenhæng og den specifikke placering af *nauþr* brugt om genstande heri. For verbernes vedkommende er modellens opbygning relativt simpel (Figur 2). Ordene *njóta* og *neyta* deler hovedbetydning og har hver sit område af underbetydninger, som udgår herfra. For substantivernes vedkommende er billedet derimod mere komplekst (Figur 1).

Jeg vil derfor starte med betydningerne af substantivet *nauþr*. Der er ingen tvivl om, at det er en betydning ca. svarende til 'kammerat' eller 'fælle', som er den grundlæggende. Der er stor enighed om dette i ordbøgerne. Det bekræftes af *Snorra Eddas* opregnelser af forskellige størrelser

selskaber, hvor *nautar* er betegnelsen for ni personer (Snorri Sturluson 1998: 106) samt af *Grágás* hvor otte *nautar* er nødvendige for at føre sag med klageren som den niende (*Grágás Staðarhólsbók* 1879: 198). Ordet *nautr* eller i flertal *nautar* brugt alene vil derfor som udgangspunkt betyde 'kammerat, fælle, gruppe medlem' eller lignende. Denne betydning findes fortsat i det norske ord *naut*, som dog kun bruges som sidsteled i sammensætninger (*Norsk Ordbok*), mens et tilsvarende ord tilsyneladende ikke findes på moderne dansk og svensk. I det norrøne samfund, hvor udveksling af gaver og tjenester var en dominerende social norm i kammeratskaber og fællesskaber, kan det imidlertid ikke undre, at ordet *nautr* i en række sammensætninger betegner en person med en helt specifik udvekslingsrelation. Hermed forstås en relation, hvor en bevægelse af specifikke ydelser eller produkter i entydig retning er kendetegnende, eventuelt med en underforståelse af en modydelse af anden type. Eksempler er både positive såsom gavegiver og rådgiver, negative såsom hæler og skyldner og relativt neutrale såsom kunde.

Denne inddeling i to betydningsområder og deres interne relation er forholdsvis simpel, og fx Fritzner (1886–1896) sørger faktisk for at inkludere begge med sin brede definition 'Person som er delagtig med en (e-s) i noget', som til gengæld forekommer temmelig upræcis. De andre medtager imidlertid kun ét undertilfælde af min 2. betydning 'person med udvekslingsrelation' som alternativ betydning til hovedbetydningen: Zoëga (2004) angiver 'donor, giver', Cleasby & Vigfússon (1874) 'a person from whom a gift is received, a donor, giver', mens *Norrøn ordbok* (Heggstad et al. 1990) bruger det mere neutrale 'mann som hev átt eitk.'. At netop denne betydning udtages fra andre udvekslingsrelationer – som eksplicit eller implicit henføres til hovedbetydningen – må højst sandsynligt forstås som en konsekvens af brugen af substantivet *nautr* om genstande, sommetider givet som gaver. Imidlertid er belægningen usikker, da der kun er tre tilfælde af denne brug, hvoraf de to er varianter af samme tekst. Endvidere er meningen ikke entydig, hvilket jeg vil komme nærmere ind på senere. Det er derfor en skrøbelig opdeling, de fleste ordbøger foretager her. Der er til gengæld godt belæg for, at ordet *nautr* i sammensætninger kan have en generel betydning som en person, med hvilken man har en udvekslingsrelation. Når ordet *nautr* bruges om genstande, er det en metonymisk forlængelse af denne betydning, hvor tingen kommer til at stå for det forhold, dens nuværende ejerskab er udtryk for – hvad enten den er givet som gave, taget som bytte eller erhvervet på anden vis. En sådan metonymisk forlængelse er ikke usædvanlig, men er tværtimod en typisk udvikling af et betydningsfelt (Lakoff 1987:

114). Med denne forståelse er der en motiveret sammenhæng mellem grundbetydningen af ordet *nautr* og brugen af det om genstande.

Det samme gælder med de andre ord i gruppen af substantiver på Figur 1. Ordet *neyti* placerer sig centralt, idet grundbetydningen er 'gruppe/flok/kollektiv', hvad enten denne består af mennesker eller okser, som således forbindes til det humane betydningsfelt. *Neyti* har desuden en sekundær betydning 'brug/gavn af resurse'. Denne er tæt relateret til og måske delvist overlappende med hovedbetydningen af *nautn* 'brug/gavn/nytte af ting'. Det ser dog ud til, at *neyti* i denne betydning netop betegner en mere kollektiv brug af en generel resurse, mens *nautn* snarere er den individuelle brug af personlige ting, bredt forstået. Herigennem har *nautn* relationer til såvel *naut*, okse, som til *nautr* brugt om genstande, idet begge er karakteriseret ved personligt ejerskab og kan bruges nyttefuldt. Med *neyti* som ukategoriserbar mediator har *nautr* og *naut* således parallelle forbindelser og betydningsområder med verberne *njóta* og *neyta* på figur 2, omend den yderligere forbindelse gennem *nautn* giver en anderledes visuel opstilling. De kan opsummeres således: Betydningsområdet betegnet 1. angiver i begge modeller et symmetrisk forhold, område 2. angiver et asymmetrisk forhold, mens område 3. angiver et animalsk eller dehumaniseret forhold. Betydningerne former således en relationskala med tre overordnede trin. Nuancer forekommer både inden for og mellem hvert enkelt trin. Lidt groft kan man sige, at begge modellens øvre del handler om menneskers relationer til hinanden, mens den nedre handler om menneskers relation til verden. Brugen af substantivet *nautr* om genstande befinder sig lige i skæringspunktet.

Hvad betyder dette for forståelsen af substantivet *nautr* brugt om genstande? For det første kan denne brug nu placeres forståelsesmæssigt inden for såvel ordet *nautr* selv som andre tæt beslægtede ord. Her er *nautr* relateret til hovedbetydningen af *nautn*, som igen er relateret til *naut*, 'okse'. Dermed ligger *nautr* brugt om genstande mellem centrene i den dehumaniserede og den asymmetriske sfære, hvilket forekommer logisk. På den ene side er der tale om genstande (samt enkelte dyr), på den anden er de tæt forbundet med personer og asymmetriske forhold, både individuelt fortælle-mæssigt og som gruppe sprogligt. Desuden spejles betydningsfelterne forhold<=>ting i *nautr* af de parallelle gruppe<=>resurse, som ligger i brugen af *neyti*, og de har fælles endepunkter i 'kammerat/fælle' på den ene side og 'brug/gavn/nytte af ting' på den anden. Den samlede betydningsmæssige position af *nautr* om genstande må således siges at være velmotiveret. Den er ikke 'logisk' i den forstand, at betydningsudvidelsen ud fra grundbetydningen af *nautr* var givet på forhånd.

Men i det samlede billede af hele ordgruppens (substantiver og verber) betydnings sammensætning og den klart strukturerede forståelse af forskellige typer relationer, der ligger bag denne, er den metonymiske udvidelse af *nauvr* hverken unik eller umotiveret. Den er meningsfuld i en direkte forstand og behøver ingen forklaringer om ironisk brug af 'gave', når genstanden er taget som bytte, eller om metafysisk forbindelse til den tidligere ejer, efter hvem genstanden er betegnet.

Det står nu klart, hvordan brugen af ordet *nauvr* i sammenhæng med genstande skal forstås. Ordet har i denne sammenhæng en meget konkret betydning, men giver samtidig relevante associationer til andre betydninger af ordet og andre ord i gruppen. Dette hjælper imidlertid ikke meget i forhold til spørgsmålet om konkret oversættelse. Det her skitserede betydningsfelt er så kulturelt og socialt betinget, at der sandsynligvis ikke er nogen mulighed for hverken at ramme den specifikke brug i sammenhæng med genstande præcist eller inkludere associationer til det bredere, mere diffuse netværk af betydninger, ordet indgår i. Det kan dog godt rammes bedre end *gave*, og jeg vil foreslå, at ordet *trofæ* og det tilsvarende engelske *trophy* er et bedre bud på en korrekt oversættelse. Det relaterer sig umiddelbart mere til udførte handlinger end til sociale relationer, men idet sociale relationer i høj grad er knyttet til udførte handlinger i norrøn litteratur, er dette i sammenhængen en mindre forskydning af betydningen. I forhold til *gave* har *trofæ* den store fordel, at det er neutralt i forhold til karakteren af den konkrete relation mellem parterne. En skalp kan således også være et trofæ, en parallel som ikke ligger langt fra de mange tilfælde, hvor genstande med *nauvr*-betegnelser er taget som bytte fra en dræbt person. Dette ændrer imidlertid ikke på, at man ved oversættelse mister sammenhængen med det større betydningsnetværk, som samlet skildrer en grundlæggende anderledes forståelse af socialitet og materialitet.

Ordet *nauvr* som 'gavegiver'

Og hermed er det på tide at vende tilbage til belæggene for betydningen 'gavegiver', idet de på nydelig vis illustrerer pointen. Citaterne med umiddelbar kontekst gives her: 1) "þa toc Þormoðr gvlhringin af hendi ser oc fecc læcninvm bað hann gera af slict er hon villdi. Goðr er nauvr af segir hann. Olafur konungur gaf mer hring þena i morgin" ('Da tog Þormoðr guldringen af sin hånd og gav den til lægen. Han bad hende gøre med den som hun ville. God er *nauvr* til siger han. Kong Óláfr gav mig

denne ring i morges' *Saga Óláfs konungs hins helga* 1941: 586). I et manuskript af *Fóstbræðrasaga* findes samme passage med små varianter, herunder "En góðr er nautrinn" ('Men god er *nautr*-(bestemt), *Fóstbræðrasaga* 1925–1927: 238) for det centrale citat. 2) "het ek Hakoni jalli þa er hann gaf mer hringinn med mikille ólut at ek munde honum ægi loga. ok þat skal ek efna þuiat godr þotti mer nautrinn er jall uar" ('det lovede jeg jarl Hákon dengang, da han gav mig ringen, med stor oprigtighed, at jeg ikke ville afgive den, og det skal jeg fuldføre, for jeg syntes *nautr*-(bestemt) var god, som jarlen var' *Flateyjarbok* 1860–1868: 369). Som nævnt fortolkes *nautr* her som gavegiver i Zoëga (2004), *Norrøn ordbok* (Heggstad et al. 1990) og Cleasby & Vigfússon (1874), mens Fritzner (1886–1896) forstår *nautr* som en reference til den givne genstand, dvs. ringen.

Når *nautr* som her bruges i simplex-form, vil det normalt være den centrale betydning, altså 'kammerat', der refereres til, og der er her intet grammatisk til hinder for denne forståelse. Imidlertid gør konteksten det klart, at ordet skal forstås i sammenhæng med gavegivning fra herre til hirdmand. Spørgsmålet er, om *nautr* henviser til ringen eller dens giver, som i fortællingerne begge nævnes i den umiddelbare sammenhæng. For begge tolkninger taler, at de passer med konteksten og ligger centralt inden for et udvidet betydningsfelt af *nautr* (hhv. 'asymmetrisk forhold' og 'ting for forhold'), og imod begge taler, at man normalt ikke bruger disse udvidede betydninger uden et forled. Jeg vil derfor foreslå, at ubestemmeligheden af *nautr* i dette tilfælde er tilsigtet. Den nøgne form brugt i en tydelig kontekst af gavegivning betyder, at sætningen kan trække på alle tre betydninger af *nautr* på samme tid. Sætningen betyder således både, at den pågældende herre er en god kammerat eller fælle, at han er en god gavegiver, og at ringen er god. Udtalelsen bliver ikke som sådan uklar eller forvirrende af flertydigheden, for eftersom alle tre betydninger er sande, kan sætningen forstås med en hvilken som helst eller flere af disse betydninger og være meningsfuld i sammenhængen. Udtalelserne får således en ret elegant punchline-karakter, som er oplagt i situationen. I disse tilfælde bidrager en mere systematisk forståelse af kategoriseringen af *nautr* altså til den litterære fortolkning. På et mere overordnet plan må ordbøgernes modstridende placering inden for forskellige af de her definerede sfærer tages som en bekræftelse på deres overordnede korrekthed. I forhold til analysens umiddelbare formål er det hermed fastslået, at *nautr* brugt om ting bør forstås som en indsættelse af tingen som repræsentant for forholdet til den entitet (oftest person), som betegnes ved forledet. Det er derfor tid til at undersøge, om en sådan sammensætning også skal forstås som et navn på tingen.

Navnestatus

Er det et navn, når en ting betegnes med en sammensætning af et forled og ordet *nautr*? Meningerne kan være delte, idet tilfælde som *Sótanautr*, *Háreksnautr* og endnu mere påfaldende *álfkönunautr* eller *konungsnautr* (hhv. 'alfekvinde-*nautr*' og 'konge-*nautr*') i modsætning til fx genstandsnavnet *Tyrfingr* kan forstås som sammensatte navneord, der kan bruges om en given genstand som alternativ til dens typebetegnelse såsom *dreki*, *kesja*, *fingrgull* eller *sværd* ('drage (en type krigsskib)', 'spyd', 'fingerring', 'sværd'). Og der er efter alt at dømme tvivl om deres status. Falk medtager fx *konungsnautr* i sin liste over sværdnavne, men bemærker, at det ligger på grænsen (Falk 1914: 57). Et ortografisk træk, der tydeligt viser samme ambivalens, er, at mens *konungsnautr* er standardiseret uden kapitæl på såvel norrønt som moderne islandsk, skrives det kapitaliseret *Kongegave* i de danske oversættelser. Også i denne sammenhæng bliver billedet imidlertid mere broget, hvis man i stedet for islændingesagaerne ser på fornaldersagaerne. Mange af betegnelserne med *nautr* skrives her med initial kapitæl, men dette gælder primært dem, der har et egennavn som forled, og derfor under alle omstændigheder må forventes at kunne skrives således. Nogle af de sammensætninger, der bruger generelle betegnelser som forled, såsom *karl* og *álfkona*, er ligesom *konungsnautr* ikke kapitaliseret, mens *Risanautr* og *Kerlingarnautr* udgør undtagelser fra denne tilsyneladende regel. Hvorvidt kategorien generelt skal betragtes som navne eller ej, udgør et reelt problem.

I første omgang vil der ikke blive taget stilling til positive kriterier for at klassificere betegnelserne som navne. I stedet indledes der med det potentielle, negative argument om, at det ikke kan være egennavne, fordi det er en generel form, som baserer sig på et navneord. Dette princip kan imidlertid kun anvendes, hvis man er klar til helt at fratage patronymer deres status som navne. Dette skyldes en helt parallel opbygning og praktisk brug med en sammensætning af et forled, som betegner deres konkrete og individuelle oprindelse, med en generisk kategoribetegnelse, som implicit betegner en specifik relation til oprindelsen, altså oprindelse + kategori. Ved begge typer er oprindelsen oftest et *proprium*, men den kan også være en anden form for betegnelse, som refererer til en konkret person eller situation. Kategorien er altid et appellativ, der indeholder en personlig relation, nemlig henholdsvis *son*, *dóttir* og *nautr*. Anvendelsen er lidt forskellig, idet *NN-son* ikke bruges alene om et individ. Det må imidlertid formodes, at forskellen primært skyldes, at personer altid har et fornavn, som er stereotypisk *proprialt*, mens genstandene kun sjæl-

dent har både et entydigt proprium og en betegnelse med *naufr*. Dette understøttes af tilfældet *Gusisnautar*, som er tre pile med hver sit navn, Flaug, Hremsa og Fifa. Der bruges generelt ikke nogen entalsbetegnelse *Gusisnaufr*, men det ubestemte 'en af *Gusisnautar*' når der ikke bruges individuelle navne (fx *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. VI). Som følgende citat viser, kan patronymer i flertal også bruges alene: "En að öðru vori fara þeir vestur þangað Þorsteinssynir tólf saman til Hvolseyrarþings og hittust þeir þar Súrssynir." ('Men det næste forår drager de tolv Þorsteins-sønner sammen vestpå hen til Hvolseyrar-tinget og der finder de Súr-sønnerne', *Gísla saga Súrssonar (styttri gerð)* 1998: 856). Da patronymer og genstandsbetegnelser med *naufr* således er strukturelt parallelle i deres dannelse og brug, er den faste form ikke i sig selv en hindring for at betragte dem som navne, hvis man betragter patronymer som en navnekategori.

Imidlertid vil det være gavnligt med positive indicier for, at der faktisk er tale om navne. I moderne retstavning kan praksis omkring kapitalisering være et stærkt indicium, i det mindste på skriverens opfattelse af et ords status som navn. Man kan dog ikke forvente hverken konsekvens eller filosofiske overvejelser omkring ordenes status af de middelalderlige manuskripter staving. Kapitalisering kan derfor kun muligvis bruges som positivt argument for skriverens umiddelbare fornemmelse, hvis en betegnelse også er kapitaliseret, mens manglende kapitalisering ikke vejer tungt. Da det ikke engang bruges konsekvent for entydige personnavne, er det ikke overraskende, hvis ikke-prototypiske navne sjældent eller aldrig er kapitaliseret. I udgaverne er der en vis standard, som primært udtrykker redaktørens holdning, men også her viser inkonsekvensen i tilfælde som *Kerlingarnaufr* og *Risanaufr*, at spørgsmålet enten ikke er overvejet ordentligt, eller at svaret er ambivalent. I forhold til kapitalisering er der dermed ingen stærke indicier, hverken i den ene eller anden retning.

Det er ikke ukompliceret at finde en definition på et navn, som på en gang kan inkludere ikke-prototypiske propriier og udelukke proprieliggende appellativer. I denne sammenhæng anvendes Van Langendoncks (2007) definition, idet den medtager en række forskellige aspekter:

A proper name is a noun that denotes a unique entity at the level of established linguistic convention to make it psychosocially salient within a given basic level category [pragmatic]. The meaning of the name, if any, does not (or not any longer) determine its denotation [semantic]. An important formal reflex of this pragmatic-semantic characterization of proper names is their ability to appear in such close appositional constructions as *the poet Burns*, *Fido the dog*, *the river Thames*, or *the City of London* [syntactic]. (Van Langendonck 2007: 87)

Det er vigtigt at notere sig, at Van Langendonck skelner mellem *proprier*, som er en funktionel kategori, og *propriale* lemmaer, som betegner et ords opslagsstatus som primært *proprium*. Definitionen relaterer sig alene til *proprier*, og der er således intet til hinder for, at et ord, som primært bruges appellativt og således er en appellativ lemma, kan opfylde kriterierne og være et *proprium* i visse kontekster. Ligeledes kan *propriale* lemmaer bruges appellativt. I denne sammenhæng er det væsentlige at få afklaret, hvorvidt betegnelser med *nautr* er *proprier*, mens deres status som *propriale* eller appellative lemmaer ikke er vigtig for deres funktion i teksterne.

Hvorvidt faste betegnelser opfylder det pragmatiske kriterium vedrørende denotation af en unik entitet vil til en vis grad, i hvert fald i tekster, være et spørgsmål om vurdering. I tilfældet med *nautr* genereres betegnelsen på basis af faste principper, og der vil derfor være ikke-tilfældigt sammenfald mellem forskellige genstandes betegnelser. Dette modsiger dog ikke i sig selv, at det kan denotere unikt, og det er desuden en egen-skab som deles med både patronymer og faste familienavne såsom Jensen. At betegnelser med *nautr* ses som refererende unikt, kan udledes af, at de kan henvises uden brug af yderligere karakteristik. Der er mange eksempler på dette, her oplistes nogle få: "Möndull hleypr aptr til valsins ok finnr Hreggviðarnaut." ('Möndull løber tilbage til slagmarken og finder *Hreggviðarnautr*.' *Göngu-Hrólf's saga* 1943–1944: kap. XXXIII); "Oddr leitaði þá at Gúsisnautum." ('Oddr fandt da *Gúsisnautar* frem.' *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. XXXIII); "Sturlaugr bregðr þá Vérfreyjunaut, en er Framarr sá þetta, mælti hann: "Hvaðan kom þér Vérfreyjunautr?"' ("Sturlaugr trækker da *Vérfreyjunautr*, men da Framarr så dette, sagde han: "Hvorfra har du fået *Vérfreyjunautr*?"' *Sturlaug's saga starfsama* 1943–1944: kap. XIII). At betegnelserne denoterer specifikt inden for en basiskategori kan tilfældigvis observeres, idet den anden *Vérfreyjunautr* optræder i en lignende konstruktion: "Hrólfur lá í herklæðum sínum ok utan yfir Vérfreyjunaut." ('Hrólfur lå i sin brynje og udenpå [denne] *Vérfreyjunautr*.' *Göngu-Hrólf's saga* 1943–1944: kap. XXIV). Den ene og den anden *Vérfreyjunautr* forekommer i samme tekst, *Göngu-Hrólf's saga*, og er opkaldt efter samme Vérfreyja. Imidlertid er det tydeligt, at så længe basiskategorien, der refereres inden for, fremgår af konteksten, kan betegnelserne bruges selvstændigt. Det kan således med rimelig sikkerhed konkluderes, at betegnelser med *nautr* denoterer unikt inden for en basiskategori.

Det semantiske kriterium kan ligeledes give problemer, når man arbejder med lukkede tekster. Hvis navnets mening ikke modsiger dets deno-

tation, kan det være svært at vurdere, om meningen er afgørende. Da betegnelserne med *nauþr* gives på baggrund af narrativet, vil de som udgangspunkt være i overensstemmelse hermed. Der er dog enkelte indicier på, at denotationen ikke er afhængig af meningen. Det væsentligste er, at genstande betegnet ved *nauþr* aldrig skifter fra én betegnelse til en anden. Dette gælder også, når de efterfølgende skifter ejer. Pilene *Gusisnautar* bliver fortsat kaldt *Gusisnautar*, selvom de gives som gave flere gange i forskellige sagaer, og Gusir således døde længe før Örvar-Oddr fødtes. Det samme er tilfældet med *Véfrejjunautar*. Sværdene *Buðlanautar* betragtes som en enhed under samme betegnelse, selvom de har meget forskellige historier. Hovedpersonen Ásmundr får sit sværd fra en sø på et tidspunkt, hvor Buðli er død for længe siden. Han ved ikke, at sværdet har været Buðlis, men alligevel kaldes det sammen med det andet kollektivt *Buðlanautar*. I det omfang det kan bedømmes, er det semantiske kriterium således også opfyldt.

Det syntaktiske kriterium er til gengæld let at bedømme, idet genstandsbetegnelser med *nauþr* i de fleste tilfælde forekommer i netop sådanne forbindelser som *sverðit NN-nauþr*, *drekann NN-nauþr*, *bringinn NN-nauþr* og lignende. Det er vigtigt at være opmærksom på, at det syntaktiske kriterium i sagens natur er baseret på den specifikke syntaks i de sprog, definitionen er baseret på, her engelsk og hollandsk. Det er imidlertid rimeligt at antage, at noget lignende gør sig gældende i de andre germanske sprog. Da denne form for syntaktisk konstruktion endvidere forekommer på norrønt, som det tydeligt ses i forbindelse med *nauþr*-betegnelserne, vil det her blive betragtet som et relevant kriterium, der er opfyldt. Eftersom alle tre kriterier således vurderes opfyldt, kan det konkluderes, at der ifølge van Langendoncks definition er tale om navne.

Konklusionen kan imidlertid nuanceres og underbygges baseret på propriers grammatiske karakteristika. Ifølge Anderson (2007: 287–288) er alle navne bestemte, når de anvendes deskriptivt om nogen. De er til gengæld ikke-bestemte, altså hverken bestemte eller ubestemte, når de anvendes som henvendelse. Dette bemærkes også af Van Langendonck (2007: 154). Nogle sprog markerer denne forskel systematisk ved at bruge eller udelade den bestemte artikel, men dette er generelt ikke tilfældet for de germanske sprog. Bestemtheden er hermed i de germanske sprog implicit i de fleste navne. Der er dog nogle indicier, som viser, at skellet også gælder her. For eksempel er situationsbestemte pseudo-navne ikke-bestemte ved henvendelse (tjener!) (Anderson 2007: 282), men bestemte ved omtale (tjeneren kommer nu). I det sidste tilfælde er der næppe længere tale om et navn i nogen forstand, men forskellen er illu-

strativ. Dette mønster genfindes ved stednavne, som indeholder et klassifikatorord, fx Himmelbjerget. Ved (digterisk) henvendelse droppes den bestemte artikel: Du smukke Himmelbjerg! De fleste navne, og i særdeleshed de mest prototypiske, kan imidlertid ikke tage den bestemte artikel. Derfor bruges navne i nøgen form; selvom de morfologisk er navneord i ubestemt form, ledsages de aldrig af en ubestemt artikel, fordi de ikke er ubestemte, men enten bestemte eller ikke-bestemte. Bruger man et navn sammen med en ubestemt artikel (en Brian), er der tale om en afledning til et navneord, hvor navnet bliver til en type. Her er imidlertid en komplicerende faktor på norrønt, idet der ikke findes en ubestemt artikel. Så er betegnelser med *nautr* inherent bestemte eller ubestemte? De er helt klart ubestemte i deres morfologiske form, men det er til gengæld svært at argumentere for, at de er ubestemte i reference. Betegnelser med *nautr* bruges som tidligere anført med unik denotation, men forekommer aldrig i bestemt form, selvom ordet *nautr* gør i andre sammenhænge. I betragtning af at betegnelserne i en lang række eksempler uomtvisteligt har bestemt reference, er dette et stærkt indicium på, at der er tale om navne, og at bestemtheden dermed er implicit.

Et andet formelt grammatisk karakteristikum, som er en implikation af Van Langendoncks pragmatiske kriterium, er, at navne ikke er kvantificerbare (Van Langendonck 2007: 145–146). Dette betyder, at navne generelt forekommer i ental. Hvis de bliver kvantificeret, er der i stedet tale om appellativer, som er afledt af *proprier*. Der findes navne, som grammatisk har flertalsform, men disse betegner fortsat én entitet, som blot er kollektiv i stedet for individuel. Dette betyder fx, at man ikke kan tale om *’to Alper’, men må sige ’to af Alperne’. Det er denne konsekvens af navnes funktionsmåde, der ligger bag det særprægede faktum, at nogle af de kollektive genstandsbetegnelser er i grammatisk ental – *Hreggviðarnautr*, *Véfreyjunautr* – mens andre er i grammatisk ental – *Gusisnautar*, *Buðlanautar*. I begge varianter betegner de en kollektiv enhed, og eftersom der er tale om få tilfælde, er det op til skriverens idiosynkratiske intuition, om navneformen skal være i ental eller flertal. Opfattelsen af flertalsnavnene som betegnende et uopdeleligt kollektiv underbygges af sætninger såsom ”Oddr tók þá eina af þeim Gusisnautum ok leggr á streng” (’Oddr tog da en af (dem) *Gusisnautar* og lægger på strengen’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. VI). Betegnelser med *nautr* lever således både op til de formelle definitoriske krav til *proprier* og udviser grammatiske træk, som er særegne for disse. Det kan derfor samlet konkluderes, at betegnelser for genstande med en oprindelse + sidsteleddet *nautr* er navne.

Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at de er blevet betragtet

som sådan i den norrøne kultur. Spørgsmålet om, hvorvidt dette var tilfældet, er uafhængigt af deres reelle grammatiske status, men bestemt ikke uinteressant. Igen er det fornaldersagaerne, der vil fungere som konkret eksempel materiale. Her findes faktisk en række eksempler på, at betegnelser med *nautr* mere eller mindre eksplicit beskrives som navne. De forekommer dog alle i *Örvar-Odds saga*, som også i forbindelse med personnavne kan være ret detaljeret i sin kategorisering af forskellige navntyper. De mest eksplicite er to forekomster af substantivet *nafn* i forbindelse med *nautr*-navne: ”Þat eru þrjár örvar, en þær eigu nafn ok eru kallaðar Gusisnautar.” (‘Det er tre pile, og de har et navn og bliver kaldt *Gusisnautar*.’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. IV) og ”Nafn gaf hann drekanum ok kallaði Hálfðanarnaut.” (‘Han gav dragen (skibet) et navn og kaldte det *Hálfðanarnautr*.’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. VII). Der er også et enkelt tilfælde af verbet *heita*, der i funktion fuldstændigt svarer til det danske *hedde*: ”ek hefi örvar þær, er Gusisnautar heita” (‘jeg har de pile, som hedder *Gusisnautar*.’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. XXIV).

Herudover er der yderligere to tilfælde, hvor det mere uformelle *vera kallaðar* bliver brugt. Dette adskiller teksten i nogle tilfælde meget klart fra *heita*, når det drejer sig om personnavne: ”Hann kveðst Grani heita ok kallaðr Rauðgrani.” og ”er Oddr heitir ok er kallaðr Örvar-Oddr” (‘Han sagde, at han hedder Grani (skæg) og bliver kaldt Rødgrani’ og ‘der hedder Oddr (spids) og bliver kaldt Pile-Oddr’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. XIX). Man hedder altså sit rigtige navn og kaldes sit tilnavn. Denne skelnen bliver imidlertid ikke skarpt opretholdt, når der ikke er fokus på forskellen: ”Veit ek, at þú heitir Örvar-Oddr ok [...] at þú hefir örvar þrjár, er kallaðar eru Gusisnautar” (‘Jeg ved, at du hedder Pile-Oddr og [...] at du har tre pile, der bliver kaldt *Gusisnautar*.’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. XXIV). Her hedder Oddr pludselig Örvar-Oddr, mens forskellen til pilene bliver tydeliggjort, når de i stedet bliver kaldt. I det hele taget er forskellen på *heita* og *kalla* mere situationel end absolut, og parallellen mellem Örvar-Oddr og hans pile, som han er opkaldt efter, bliver nogle gange meget tydeligt italesat: ”Þat sé ek ok, at Oddr hefir örvar þær, er Gusisnautar eru kallaðar, ok því mun ek gefa honum nafn ok kalla hann Örvar-Odd.” (‘Det ser jeg også, at Oddr har de pile, som bliver kaldt *Gusisnautar*, og deraf vil jeg give ham navn og kalde ham Pile-Oddr.’ *Örvar-Odds saga* 1943–1944: kap. VI). Der er ingen tvivl om, at *Gusisnautar* i *Örvar-Odds saga* bliver anset som et navn, om end det sandsynligvis ikke er helt så meget et navn som fx Oddr. Dette svarer igen meget godt til en status på linje med patronymer og

måske også tilnavne. Ingen af disse kategorier tilhører stereotypen på et personnavn, men de ligger alle inden for betydningsområdet.

Det er imidlertid påfaldende, at der er så mange tilfælde i *Örvar-Odds saga*, der forholder sig til *nau-tr*-navnenes status, mens der ingen forekommer i hele resten af fornalderssagaernes betydelige tekstkorpus. Spørgsmålet er derfor, om denne tekst er repræsentativ, eller om det netop ekspliciteres, fordi den ikke er det. Bl.a. baseret på det sidste eksempel virker det imidlertid mere sandsynligt, at det er deres stærke forbindelse til Oddr og hans navn, der motiverer det relativt kraftige fokus på *Gusisnautar*, som også kan ses af, at de meget ofte nævnes ved navn, når de fx bruges i kamp. Man må derfor snarere konkludere, at det nok er repræsentativt for det almindelige sprog omkring *nau-tr*-navne, men at der i de andre tekster ikke er anledning til at omtale navneforhold direkte. Det er heldigt for os, at *Örvar-Oddr* var så tæt knyttet til sine pile, at det ikke blot kan konkluderes, at der med *nau-tr*-betegnelserne er tale om egentlige navne, men også at der er indicier på, at de blev betragtet som sådan i norrøn kultur.

Afrunding

Den forudgående undersøgelse har konkluderet, at ordet *nau-tr* i det norrøne sprog har tre primære betydningsfelter: 1) 'kammerat, fælle', 2) 'person med udvekslingsrelation' og 3) 'ting, der står for forhold'. Den tredje betydning er den mest perifere, men har en tydelig metonymisk relation til den anden, der udelukkende relaterer sig til mennesker. Dette leder naturligt frem til spørgsmålet, om betegnelserne udgør et navn på linje med menneskelige navne. Konklusionen på dette er et ja, men med nuancer. *Nau-tr*-navnene er strukturelt og brugsmæssigt meget lig patronymer, så de er ikke så prototypiske *proprier* som fx menneskelige fornavne. De få indicier, der er på den egne norrøne opfattelse, peger i samme retning med en placering som navne, men ikke som en kategori der tilhører den stereotype ide om et navn.

Eksempelmaterialet her har primært været fornalderssagaerne. Dette er et bevidst valg, idet brugen af *nau-tr* om genstande i disse tekster tydeligt viser et andet mønster, end det der må ligge til grund for forståelsen af *nau-tr* som specifikt 'gave'. Dette betyder dog, at en væsentlig type af oprindelsespersoner er udeladt, nemlig hvad man kunne kalde forled baseret på funktion. I fornalderssagaerne findes mange forled baseret på

oprindelsespersonens navn og nogle baseret på race eller andre ydre forhold. Men i kongesagaerne og islændingesagaerne forekommer der en hel del tilfælde af navnet *konungsnautr* (konge-*nautr*), men også andre eksempler af samme type såsom *drottningarnau* og *jarlsnautr* findes i det norrøne korpus. De mange eksempler på navnet *konungsnautr* dækker over genstande givet som gaver fra specifikke konger og er ikke som i fornaldersagaerne knyttet til drab, selvom kongerne i sagens natur er mænd. Et relevant spørgsmål er, om det her er betydningsfuldt, at de ikke hedder *Óláfsnautr*, *Haraldsnautr* og lignende efter de respektive konger? Gusir, som lægger navn til *Gusisnautar* bliver betegnet som finnekonge, men her er det ikke kongetitlen, der bruges, men hans personlige navn. Dette mønster passer udmærket til de forudgående konklusioner om, at den 3. betydning af ordet *nautr* er 'ting, der står for forhold'. I tilfælde, hvor oprindelsespersonen er angivet ved funktion i stedet for navn, er det hermed naturligt, at det repræsenterede forhold er til funktionen, såsom konge, og ikke den individuelle person. At give gaver til sine mænd er en ikke bare ønskværdig, men essentiel del af at være norrøn konge, som også skjaldedigtningens kenninger for konge, der betoner dette forhold, bevidner. Dermed får den her givne analyse af ordet *nautr* yderligere forklaringsværdi. Den implicite relationalitet i ordet fordrer en specificering af, hvilket aspekt af oprindelsen, der relateres til. Valget af forled er signifikant, idet det i sig selv sender signaler til alle med forståelse for navnetypen om, hvilket forhold ejeren af genstanden har til den tidligere ejer og dermed et stærkt indicium på, hvilken form for person, den nuværende ejer er. Dannelsen af genstandsnavne med sidsteleddet *nautr* er baseret på meget specifikke sproglige, kulturelle og sociale forhold, og hvert enkelt navn har en tilsvarende specifik associativ mening.

Litteraturliste

- Anderson, J. M. (2007): *The Grammar of Names*, Oxford University Press, Oxford.
- Ásmundar saga kappabana* (1943–1944): "Ásmundar saga kappabana". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 2, s. 287–308. <www.heimskringla.no>
- Baetke, W. (2006): *Wörterbuch zur altnordischen Prosaliteratur – digital*, Greifswald.
- Cleasby, R. & Guðbrandur Vigfússon (1874): *An Icelandic-English Dictionary*, Oxford.

- Egils saga einhenda ok Ásmundar berserkjabana* (1943–1944): "Egils saga einhenda ok Ásmundar berserkjabana". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 3, s. 153–189. <www.heimskringla.no>
- Falk, H. (1914): *Altnordische Waffenkunde*, Videnskapselskapets Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse ; No. 6, Jacob Dybwad i kommission, Kristiania.
- Flateyjarbok* (1860–1868). *Flateyjarbok : En Samling af norske Konge-Sagaer med indskudte mindre Fortællinger om Begivenheder i og udenfor Norge samt Annaler [vol.] 1–3*. Guðbrandur Vigfússon & C. R. Unger (udg.), P. T. Malling, Christiania.
- Fornaldarsögur Norðurlanda* (1943–1944), Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), Reykjavík. <www.heimskringla.no>
- Fóstbræðra saga* (1925–1927): *Fóstbræðra saga*, Björn K. Þórolfsson (udg.), STUAGNL 49, København.
- Fritzner, J. (1886–1896): *Ordbog over det gamle norske sprog 1–3*, rev. utg., Den norske forlagsforening, Oslo.
- Friðþjófs saga ins frækna* (1943–1944): "Friðþjófs saga ins frækna". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 2, s. 247–270. <www.heimskringla.no>
- Grágás (1879), *Grágás efter det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 334 fol., Staðarhólsbók "II"*, Vilhjálmur Finsen (udg.), Gyldendal, København.
- Gríms saga loðinkinna* (1943–1944): "Gríms saga loðinkinna". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 1, s. 267–280. <www.heimskringla.no>
- Göngu-Hrólfss saga* (1943–1944): "Göngu-Hrólfss saga". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 2, s. 357–461. <www.heimskringla.no>
- Hálfðanar saga Brönufostra* (1943–1944): "Hálfðanar saga Brönufostra". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 3, s. 321–348. <www.heimskringla.no>
- Hálfðanar saga Eysteinsonar* (1943–1944): "Hálfðanar saga Eysteinsonar". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 3, s. 283–319. <www.heimskringla.no>
- Heggstad, L. m.fl. (1990): *Norrøn ordbok. 4. utgåva av Gamalnorsk ordbok ved Hægstad og Torp*, Det Norske Samlaget, Oslo.
- Hjálmþés saga ok Ölvis* (1943–1944): "Hjálmþés saga ok Ölvis". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 3, s. 229–282. <www.heimskringla.no>
- Hrólfss saga Gautrekssonar* (1943–1944): "Hrólfss saga Gautrekssonar". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 3, s. 43–151. <www.heimskringla.no>
- Ketils saga hængs* (1943–1944): "Ketils saga hængs". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 1, s. 243–266. <www.heimskringla.no>

- Lakoff, G. (1987): *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Van Langendonck, W. (2007): *Theory and Typology of Proper Names*, Mouton de Gruyter, Berlin.
- Norsk Ordbok*. <<http://no2014.uio.no/perl/ordbok/no2014.cgi>>
- Ordbog over det norrøne prosasprog*. <www.onp.ku.dk>
- Saga Óláfs konungs hins helga* (1941): *Saga Óláfs konungs hins helga : Den store saga om Olav den hellige efter pergamenthåndskrift i Kungliga Biblioteket i Stockholm nr. 2 4to (1-2)*, O. A. Johnsen & Jón Helgason (udg.), i Kommissjon hos J. Dybwad, Oslo.
- Snorri Sturluson (1998): *Edda. Skáldskaparmál 1*, Anthony Faulkes (udg.), Viking Society for Northern Research, Exeter.
- Sturlaugs saga starfsama* (1943–1944): "Sturlaugs saga starfsama". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 2, s. 309–355. <www.heimskringla.no>
- Sörla þátrr eða Heðins saga ok Högna* (1943–1944): "Sörla þátrr eða Heðins saga ok Högna". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 2, s. 95–110. <www.heimskringla.no>
- Þorsteins saga Víkingssonar* (1943–1944): "Þorsteins saga Víkingssonar". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 2, s. 183–246. <www.heimskringla.no>
- Völsunga saga* (1943–1944): "Völsunga saga". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 1, s. 1–91. <www.heimskringla.no>
- Zoëga, G. T. (2004): *A concise dictionary of Old Icelandic*, University of Toronto Press in association with the Medieval Academy of America, Toronto.
- Örvar-Odds saga* (1943–1944): "Örvar-Odds saga". Guðni Jónsson & Bjarni Vilhjálmsson (udg.), *Fornaldarsögur Norðurlanda*, Reykjavík, bind 1, s. 281–399. <www.heimskringla.no>